

Загальна тема

«Державний апарат та правова система України радянської доби кінця 1917 – першої половини 1991 років. Період формування основ держави і права незалежної, суверенної України 90-х років ХХ століття.»

Підтеми

«Систематизація та подальший розвиток радянського права УРСР другої половини 50 – 80 років ХХ століття.»

Становлення основних засад держави і права самостійної України у 90-х роках ХХ століття.

Тези для підготовки

«Розвиток радянського державного права СРСР та УРСР другої половини 50 – 80 років ХХ століття».

Ідеологічна декларація заміни багаторічної більшовицької доктрини «диктатури пролетаріату» на модель «загальнонародної держави».

Органи влади та управління СРСР (1960-1991 р.р.). Верховна Рада СРСР: Президія, Рада Союзу та Рада Національностей (офіційно до грудня 1988 р.) . **Конституційна реформа в СРСР 1988 року.** Зміни до Конституції СРСР від 20 грудня 1989 року і новий Закон СРСР «Про вибори народних депутатів СРСР» 1 грудня 1988 року. Загальні вибори в СРСР пройшли 26 березня 1989 року. Поняття альтернативних виборів. **З'їзд народних депутатів СРСР** - Найвищий орган влади СРСР (каденція 5 років, склад 2250 депутатів). До виняткового відомства З'їзду належали:-прийняття Конституції СРСР та внесення до неї змін;-визначених основних напрямків внутрішньої та зовнішньої політики СРСР;-обрання Верховної Ради СРСР та її голови;-затвердження голови Ради Міністрів СРСР, голови Верховного суду СРСР, Генерального прокурора СРСР, голови Вищого арбітражного суду, обрання Комітету конституційного нагляду СРСР тощо. **Верховна Рада СРСР** — парламент, що мав діяти на постійній основі й обиратися на З'їзді народних депутатів з числа його учасників. Президія ВС СРСР. Голова Верховної Ради СРСР. Завершення діяльності З'їзду 27 грудня 1991 року у зв'язку з припиненням існування Союзу Радянських Соціалістичних Республік й утворенням Співдружності Незалежних Держав. **Президент СРСР.** Посада введена 15 березня 1990 року та припинила існування 25 грудня 1991 року з розпадом СРСР. Рада Міністрів СРСР (Кабінет Міністрів СРСР створений 26 грудня 1990 р.).

Влада УРСР (1960-1991 рр.). Верховна Рада УРСР (з 1978 року - 650 народних депутатів, строк повноважень 4 роки, а з 1975 року – 5). До повноважень ВР також належало право: доповнювати і змінювати Конституцію УРСР; затверджувати господарчі плани бюджет; контролювати державне господарювання; обирала підзвітну їй Президію; утворювала уряд УРСР — Раду Міністрів Української РСР; обирала Верховний суд УРСР; обирали голів облвиконкомів та частково їхніх заступників; тощо. Основна форма діяльності ВР УРСР - сесії, що скликалися Президією двічі на рік. Позачергові та урочисті (присвячені визначним датам) сесії. Постійні і тимчасові комісії. Закони приймалися більшістю голосів депутатів, які брали участь у засіданні ВР. Президія Верховної Ради УРСР складі Голови Президії, Першого заступника Голови, заступника Голови, Секретаря Президії і 19 членів Президії. Повноваження Президії Верховної Ради УРСР: скликала сесії Верховної Ради України; організувала підготовку сесій Верховної Ради; координувала діяльність постійних комісій Верховної Ради; здійснювала контроль за додержанням Конституції; проводила найменування та перейменування селищ

міського типу, сіл тощо. Постанови Президії Верховної Ради. **Вибори до республіканського парламенту та місцевих рад** (одночасно) за новими правилами 4 березня 1990 року на альтернативній основі. **Верховна Рада УРСР як постійно діючий орган парламентського типу**. 15 травня 1990 року початок роботи новообраної Верховної Ради УРСР 12-го скликання на постійній основі як парламенту класичної демократії. Реорганізація роботи Президії Верховної Ради УРСР при постійно діючому парламенті (склад – голова та два заступники). Прийняття 16 липня 1990 року Верховною Радою 12-го скликання «Декларації про державний суверенітет України», а 24 серпня 1991 року — «Акту проголошення незалежності України», який згодом був затверджений на всеукраїнському референдумі. Рада Міністрів УРСР (Кабінет Міністрів УРСР створений 18 квітня 1991 р. у складі Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів та міністрів Української РСР). Міністерства: союзні, союзно-республіканські, республіканські. Обласні, районні, районні в містах, міські, селищні ради депутатів трудящих та їх виконкоми. Склад та повноваження сільських рад. Адміністративний устрій УРСР на серпень 1991 року: 25 областей, м. Київ, м. Севастополь, райони, райони в містах, міста республіканського та обласного підпорядкування, селища міського типу, села. Партійні органи КПРС та КПУ (З'їзд, ЦК, Політбюро ЦК; обком, райком, міськком партії) та їх політичні позаконституційні повноваження. Скасування 6-ї статті Конституції СРСР, про керівну роль КПРС у суспільстві (березень 1990 р.) на III З'їзді народних депутатів.

Реформування судової системи. Закон про судоустрій УРСР від 30 червня 1960 року. та його структура: I розділ. «Загальні положення»; II розділ. «Районний (міський) суд»; III розділ. «Обласний суд»; IV розділ. «Верховний суд УРСР»; V розділ. «Відповідальність суддів і народних засідателів»; VI розділ. «Судові виконавці». Встановлення порядку виборів суддів і народних засідателів. Склад і компетенція районних (міських) народних судів, обласного, міського і Верховного Суду УРСР. Порядок дострокового відкликання та відповідальність суддів. Призначення й повноваження судових виконавців. Встановлення єдиних народних судів району чи міста (5 років). Інститут народних засідателів. Територіальний принцип розподілу справ між судами. Звіти народних судів перед виборцями. Підвищення ролі громадськості у здійсненні правосуддя. Положенням про товариські суди Української РСР від 15 серпня 1961 р. Відновлення діяльності товариських судів. Продовження судової реформи. Зміст Закону Верховної Ради УРСР «Про судоустрій УРСР» 1981 р.: Розділ I. «Загальні положення»; Розділ II. «Судова система»; Розділ III. «Суди і народні засідачі»; Розділ IV. «Виконання судових рішень»; V. «Інші питання організації судів УРСР». Підняття статусу Верховного Суду УРСР. Останні в УРСР судові закони «Про вибори районних (міських) народних суддів УРСР», «Про порядок відкликання народних суддів і народних засідателів районних (міських) народних судів УРСР» (1981 р.). Правова

основа професійної практики прокуратури. Регламентация роботи колегій адвокатів УРСР. Організація нотаріальних контор.

Друга систематизація права в радянській Україні 60-80-х років XX століття

Соціально – економічні, політичні та технічно - юридичні причини проведення Другої систематизації радянського законодавства. Джерела систематизації (у вигляді кодифікації) права: нормативно-правові акти; міжнародно-правові акти. Значення підзаконних актів. Судова практика.

Поняття рекодифікації права. Законодавча техніка другої радянської систематизації. **Систематизація (рекодифікація, кодифікація)** загальносоюзного та республіканського права. Напрямами кодифікації (рекодифікації) права в СРСР взагалі та в УРСР зокрема. **Перший напрям кодифікації - поступова підготовка проектів та ухвалення Верховною Радою СРСР загальносоюзних основ галузевого законодавства:** 1) Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік (25 грудня 1958 р.); 2) Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік (25 грудня 1958 р.); 3) Основи законодавства про судоустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік (25 грудня 1958 р.); 4) Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік (8 грудня 1961 р.); 5) Основи цивільного судочинства (8 грудня 1961 р.); 6) Основи законодавства про шлюб та сім'ю (27 червня 1968 р.); 7) Основи земельного законодавства (13 грудня 1968 р.); 8) Основи виправно-трудоного законодавства (11 липня 1969 р.); 9) Основи законодавства про охорону здоров'я (19 грудня 1969 р.); 10) Основи законодавства про працю (15 липня 1970 р.); 11) Основи водного законодавства (10 грудня 1970 р.); 12) Основи законодавства про народну освіту (19 червня 1973 р.); 13) Основи законодавства про надра (9 липня 1975 р.); 14) Основи лісного законодавства (17 липня 1977 р.); 15) Основи житлового законодавства СРСР (24 червня 1981 р.); 16) Основи законодавства СРСР про адміністративні правопорушення (23 жовтня 1980 р.). **Другий напрям – запровадження загальносоюзних кодексів:** Повітряний кодекс СРСР (26 грудня 1961 р.), Митний кодекс СРСР (5 травня 1964 р.), Кодекс торгового мореплавства СРСР (17 вересня 1968 р.) тощо. **Третій напрям - уніфікація та упорядкування окремих загальносоюзних законів та статутів:** Закон СРСР «Про загальний військовий обов'язок» (17 вересня 1968 р.), Закон СРСР «Про державний нотаріат» (19 липня 1973 р.), Статут внутрішнього водного транспорту СРСР (15 жовтня 1955 р.), Статут залізниць СРСР (5 квітня 1964 р.) тощо. **Четвертий напрям - прийняття Конституції СРСР 1977 та Конституції УРСР 1978.** **П'ятий напрям – ухвалення у всіх союзних республіках нових кодифікованих кодексів.** Прийняття в УРСР (1960-1984 рр.) тринадцяти галузевих кодексів: **Кримінально-процесуальний кодекс УРСР (25 грудня 1960 р.), Кримінальний кодекс УРСР (28 грудня 1960 р.), Цивільний кодекс УРСР (18 липня 1963 р.) Цивільний процесуальний**

кодекс УРСР (18 липня 1963 р.), Кодекс УРСР про шлюб та сім'ю (20 червня 1969 р.), Земельний кодекс УРСР (8 липня 1970 р.), Виправно-трудоий кодекс УРСР (23 грудня 1970 р.), Кодекс законів про працю УРСР (10 грудня 1971 р.), Водний кодекс УРСР (9 червня 1972 р.), Кодекс УРСР про надра (25 червня 1976 р.), Лісний кодекс УРСР (13 грудня 1979 р.), Житловий кодекс УРСР (30 червня 1983 р.), Кодексу УРСР про адміністративні правопорушення (7 грудня 1984 р.). Ухвалення двох «Законів про судоустрій УРСР (30 червня 1960 р. та 5 червня 1981 р.). Систематизація (інкорпорація та консолідація) законодавства в СРСР та УРСР. Семитомне «Хронологічне зібрання чинних законів, указів Президії ВР УРСР, постанов і розпоряджень уряду УРСР» (1963 -1964 рр.). Видання Міністерством юстиції УРСР в 1983 р. нового 28 томного «Хронологічного зібрання чинних законів, указів Президії ВР УРСР, постанов і розпоряджень уряду УРСР» (1 січня 1981 р.). Видання для службового користування у 1975-1983 роках «Систематичного зібрання діючого законодавства Української РСР» (28 т.). Інкорпорація 11-ти томного «Зводу законів СРСР» (1980-86 рр.). Створення дев'ятитомного «Зводу законів УРСР» (1982-88 рр.) на підставі Постанов ЦК КПУ, Президії Верховної Ради (ПВР) УРСР і Ради Міністрів (РМ) УРСР «Про підготовку та видання Зводу законів Української РСР» (28 вересня 1976 р.), «Питання Зводу законів Української РСР» (4 серпня 1978 р.) та Постанови ПВР УРСР і РМ УРСР «Про план підготовки законодавчих актів Української РСР і постанов Уряду Української РСР на 1983-1985 роки» (5 вересня 1983 р.). Структура Зводу законів УРСР. **Відмінності Другої систематизації радянського права:** 1) одночасна систематизація союзного та республіканського законодавства; 2) підвищення ролі актів Верховної Ради СРСР над актами Верховних Рад союзних республік; 3) проведення союзної та республіканської кодифікації за галузями права; 4) систематизація лише одного джерела права – нормативно-правових актів; 5) нестабільність змісту кодифікаційних актів. Історико-правове значення другої кодифікації (рекодифікації) радянського права.

Характеристика основних галузей права УРСР р. 60 – 90 років ХХ ст. Регулювання цивільних правовідносин. **Структура та зміст Цивільного Кодексу 1963 р.** (8 розділів, 42 глави і 572 статей): **I.** Загальні положення (поняття особи, угоди, представництво і довіреність, позовна давність; **II.** **Право власності** (загальні положення, державна власність, колгоспно-кооперативна власність, власність профспілкових та інших громадських організацій, особиста власність, спільна власність, виникнення і припинення права власності, захист права власності); **III.** **Зобов'язальне право** (виникнення зобов'язання, виконання зобов'язань, забезпечення виконання зобов'язань, уступка вимоги і перевід боргу, відповідальність за порушення зобов'язань, припинення зобов'язань. Види зобов'язань: купівля—продаж, міна, дарування, поставка, державна закупка сільськогосподарської продукції у колгоспів, радгоспів та інших господарств, найми майнові, найми житлового приміщення, безоплатне користування майном, підряд, підряд на капітальне будівництво, перевезення, державне страхування,

позика, розрахункові і кредитні відносини, доручення, комісія, схов, довічне утримання, сумісна діяльність, зобов'язання, що виникають з публічного обіцяння винагороди (оголошення конкурсу), зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, зобов'язання, що виникають внаслідок рятування соціалістичного майна, зобов'язання, що виникають внаслідок придбання або збереження майна за рахунок коштів іншої особи без достатніх підстав; **IV. Авторське право; V. Право на відкриття; VI. Право на винахід, корисну модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг, раціоналізаторську пропозицію; VII. Спадкове право; VIII. Правоздатність іноземних громадян та осіб без громадянства. Застосування цивільних законів іноземних держав і міжнародних договорів. Регулювання законодавством СРСР цивільно-правових відносин між державними, кооперативними та іншими громадськими організаціями. Цивільні відношення у зовнішній торгівлі.**

Основне джерело карного права – Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. (загальна і особлива частини, 16 глав, 308 статей). Основні положення **Загальної частини (5 глав):** завдання Кримінального кодексу, підстави кримінальної відповідальності, межі чинності кримінального кодексу, поняття злочину, поняття тяжкого злочину, вчинення злочину умисно та з необережності, відповідальність неповнолітніх, неосудність, необхідна оборона, крайня необхідність, співучасть тощо. **Зміст Особливої частини (11 глав).** Встановлення покарання: за державні злочини; злочини проти соціалістичної власності; злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи; за злочини проти політичних і трудових прав громадян; за злочини проти особистої власності громадян; за господарські злочини; за службові злочини; за злочини проти правосуддя; за злочини проти порядку управління; за злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я; за військові злочини. Завдання кримінального законодавства у радянському суспільстві.

Розвиток трудового права. Основні положення «Кодексу законів про працю 1971 р.» (18 глав, 265 статті): основні трудові права працівників; особливості регулювання праці деяких категорій працівників; колективний договір; трудовий договір; порядок вивільнення працівників; норма тривалості робочого часу; час відпочинку; нормування та оплата праці; гарантії та компенсації; підстави і умови матеріальної відповідальності працівників; забезпечення трудової дисципліни; охорона праці; праця жінок та молоді; організація виробничого навчання; індивідуальні трудові спори; право працівників брати участь в управлінні підприємствами, установами, організаціями; трудовий колектив; загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення; нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю тощо. Повноваження місцевих державних адміністрацій та Рад народних депутатів у галузі охорони праці. Відповідальність за порушення законодавства про працю.

Земельне право. Правовий режим земель за Земельним кодексом УРСР 1979 р. (11 розділів, 28 глав, 173 статті): I. Землі сільськогосподарського

призначення; II. Землі населених пунктів; III. Землі промисловості, транспорту, курортів, заповідників та іншого несільськогосподарського призначення; IV. Землі державного лісового фонду; V. Землі державного водного фонду; VI. Землі державного запасу. Поняття державного земельного кадастру. Державний землеустрій. Вирішення земельних спорів. Відповідальність за порушення земельного законодавства. Визначення земельного фонду виключною власністю держави. Заборона цивільно-правових угод щодо відчуження земельних ділянок державного фонду. Свобода вибору форми господарювання у сільському господарстві. Для ведення товарного Надання землі для товарного сільськогосподарського виробництва. Сімейно – шлюбне право.

Закріплення основних положень у Кодексу про шлюб та сім'ю УРСР 1969 р. (6 розділів, 26 глав, 201 стаття): I Розділ «Загальні положення» (завдання кодексу, позовна давність, будування сімейних відносин на добровільному союзі жінки і чоловіка, закріплення рівноправності жінки й чоловіка, захист сім'ї державою, охорона і заохочення материнства тощо; II Розділ «Шлюб» (значення реєстрації шлюбу, шлюбний вік, право подружжя спільно вирішувати питання життя сім'ї, спільна сумісна власність подружжя, поділ спільного майна подружжя, розмір аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя, припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя та шляхом розлучення, розірвання шлюбу в судовому порядку, права дітей, які народилися в недійсному шлюбі тощо; III Розділ «Сім'я» (питання виникнення прав та обов'язків батьків і дітей, визначення походження дітей від батьків, які перебувають між собою в шлюбі, а також тих, що не перебувають у ньому, оспорювання батьківства (материнства), взаємність обов'язків батьків і дітей, порядок вирішення спорів між батьками з питань виховання дітей, право батьків на відібрання дітей, позбавлення батьківських прав, роздільність майна батьків і дітей, визначення розміру аліментів у випадках присудження їх за кількома рішеннями суду або постановами народного судді, розмір аліментів на користь батьків, поняття усиновлення (удочеріння) тощо; IV Розділ «Опіка та піклування» (завдання опіки і піклування, особи над якими встановлюється опіка або піклування, опіка над майном, призначення і звільнення опікунів і піклувальників, права та обов'язки опікунів, припинення опіки та піклування, оскарження рішень органів опіки і піклування; V Розділ «Акти громадянського стану» (правовий порядок реєстрації народження, смерті, шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення (удочеріння), встановлення батьківства, зміни імені, по батькові і прізвища, видача нових свідоцтв про реєстрацію актів громадянського стану у зв'язку з реєстрацією переміни прізвища, імені, по батькові; VI Розділ «Застосування радянського законодавства про шлюб та сім'ю до іноземців і осіб без громадянства. Застосування законів про шлюб та сім'ю іноземних держав, міжнародних договорів і угод» (права та обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства в шлюбних та сімейних відносинах, укладення шлюбів громадян УРСР з іноземними громадянами та іноземних громадян між собою, усиновлення дітей, які є громадянами УРСР та іноземними громадянами на

території УРСР. Порядок реєстрації актів громадянського стану громадян, що проживають поза межами УРСР.

Встановлення порядку судочинства у цивільних справах за Цивільним процесуальним кодексом УРСР 1963 р. (6 розділів і 428 статей): I розділ «Загальні положення» (основні принципи цивільного процесу, здійснення правосуддя тільки судом і на засадах рівності громадян перед законом і судом, колегіальний і одноособовий розгляд справ, підвідомчість цивільних справ судам, склад суду, докази, призначення експертизи, підстави вжиття запобіжних заходів, види процесуальних строків, судові виклики, витрати, штрафи тощо); II розділ «Особи, які беруть участь у справі; їх права й обов'язки» (цивільна процесуальна правоздатність та дієздатність, процесуальні права сторін, треті особи, які заявляють самостійні вимоги, види представництва у суді, участь у процесі прокурора, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та осіб, яким за законом надано право захищати права і свободи інших осіб); III розділ «Проведення справ у суді першої інстанції» (позовне провадження, підсудність, пред'явлення позову, зміст і форма позовної заяви, зустрічний позов, забезпечення позову, судовий розгляд, фіксування судового процесу та протоколи, рішення суду, негайне виконання судових рішень, зупинення провадження в справі, набрання рішенням суду законної сили, провадження по справах, що виникають з адміністративно-правових відносин, окреме провадження, встановлення фактів, що мають юридичне значення тощо); IV розділ «Перегляд судових рішень» (апеляційне та касаційне впровадження, перегляд рішень та ухвал, що набрали законної сили тощо); V розділ «Звернення судового рішення до виконання та поворот виконання» (виконання судових рішень, мирова угода і відмова від примусового виконання рішення, порядок вирішення питань про поворот виконання тощо); VI розділ «Цивільні процесуальні права іноземних громадян і осіб без громадянства. Позови до іноземних держав. Судові доручення і рішення іноземних судів. Міжнародні договори» (підсудність судам УРСР цивільних справ по спорах, в яких беруть участь іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні підприємства і організації, а також по спорах, в яких хоча б одна з сторін проживає за кордоном; позови до іноземних держав; дипломатичний імунітет; виконання судових доручень іноземних судів і звернення судів УРСР з дорученнями до іноземних судів). Положення про третейський суд.

Судочинство за Кримінально-процесуальним кодексом УРСР 1960 р. (9 розділів, 37 глав, 485 статей): Розділ I «Загальні положення» (підсудність; учасники процесу, їх права та обов'язки; обставини, що виключають можливість участі в кримінальному судочинстві; докази; протоколи; строки і судові витрати тощо); Розділ II (порушення кримінальної справи; дізнання і досудове слідство; порушення кримінальної справи; органи дізнання і досудового слідства; дізнання; основні положення досудового слідства; пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого; запобіжні заходи; допит свідка і потерпілого; очна ставка і перед явлення для впізнання; обшук і виїмка; огляд, обслідування, відтворення

обстановки і обставин події; проведення експертизи; зупинення досудового слідства; закінчення досудового слідства; нагляд прокурора за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства; оскарження дій слідчого і прокурора); Розділ III. «Провадження справ у суді першої інстанції» (попередній розгляд справи суддею; загальні положення судового розгляду; підготовча частина судового засідання; судове слідство; судові дебати і останнє слово підсудного; постановлення вироку); Розділ IV. «Провадження по перевірці вироків, постанов і ухвал суду» (подача апеляцій; розгляд справи за апеляцією; касаційне провадження; перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; перегляд судових рішень Верховним Судом УРСР); Розділ V. «Виконання вироку, ухвали і постанови суду» (виконання вироку; ухвали і постанови суду); Розділ VI. «Застосування примусових заходів медичного характеру»; Розділ VII. «Протокольна форма досудової підготовки матеріалів»; Розділ VIII. «Провадження в справах про злочини неповнолітніх» (особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх); Розділ IX. «Міжнародне співробітництво у кримінальних справах» (видача особи – екстрадиція; міжнародна правова допомога у кримінальних справах; перейняття кримінального переслідування). Чинність КПК УРСР з 1 квітня 1961 року по 20 листопада 2012 року.

Становлення основних засад держави і права самостійної України у 90-х роках ХХ століття.

Економічні та політичні причини розпаду СРСР. Юридичне оформлення ліквідації Радянського Союзу. «Декларація про державний суверенітет України» Верховної Ради УРСР від 16 липня 1990 р. Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» та «Акт проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. Народний та державний суверенітет. Всеукраїнські вибори Президента УРСР 1 грудня 1991 р. Правові етапи скасування Радянського Союзу як федеративної держави. Угода про створення СНД. Принципи участі України у міждержавних об'єднаннях. Прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. Структура, основні положення і значення Основного Закону держави. Конституційна форма правління державного устрою та політичного режиму України. Державна символіка. Територіальний устрій. Декларація прав національностей України (1 XI. 1991 р.). Закон про національні меншини в Україні (25 VI. 1992 р.). Основи виборчої системи України. Референдуми. Правовий статус народних депутатів. Верховна Рада України. Президент України. Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади. Місцеві державні адміністрації. Місцеве самоврядування.

Урегулювання міжнародно-правових відносин. При укладанні міжнародних договорів з різноманітних аспектів правонаступництва Україна надалі виходила зі своїх національних інтересів. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав (21 грудня 1991 р.) та її міжнародне значення.

Гарантії держав - учасниць СНД з виконання міжнародних зобов'язань, що впливають із договорів і угод колишнього СРСР. Право кожної з держав СНД підтвердити дію для себе того або іншого договору СРСР.

Громадянство. Закон «Про громадянство України» (8 жовтня 1991 р.). Громадянство України визначає постійний правовий зв'язок особи і України, який знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Для визначення належності до громадянства встановлення так званого «**нульового варіанту**» Громадянами України визнавалися всі особи, які на момент набрання чинності Законом (12 листопада 1991 р.) проживали на її території і не заперечували проти набуття громадянства України. Законом передбачалося також широке коло підстав набуття громадянства України: 1) за народженням; 2) за походженням; 3) через прийняття до громадянства; 4) через поновлення у громадянстві; 5) за іншими підставами, передбаченими Законом; 6) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України. Законом також передбачалося єдине громадянство. Але на підставі двосторонніх міждержавних договорів (стаття І) допускалося подвійне громадянство. Стаття 4 Конституції України не допускає подвійного громадянства. Неодноразові зміни і доповнення до Закону «Про громадянство України» (останні - від 11 травня 2007 р.) спрямовувалися на більш ефективне і справедливе вирішення права особи на громадянство, становлення справді відкритого демократичного суспільства.

Збройні сили України. Становлення та розвиток військового права незалежної України. На момент проголошення незалежності Україна не мала своїх особистих збройних сил. Розташоване на її території **військове угруповання в 700 тис.** осіб підпорядковувалося колишньому СРСР. Крім того за кількістю ядерного озброєння, що знаходилось в суверенній Україні, вона займала **третє місце у світі**. Прийняття ВР Постанови «Про військові формування на Україні» (24 серпня 1991 р.), за якою Україна підпорядкувала усі війська, дислоковані на території республіки - Верховній Раді. Створення Міністерства оборони України 24 серпня 1991 року. На базі внутрішніх військ згідно із Законом «Про Національну гвардію України» (4 листопада 1991 р.) було створено озброєний загін для захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, а також життя, гідності, конституційних прав і свобод громадян від злочинних посягань та інших антигромадських дій. На службу в Національну гвардію приймалися громадяни України за контрактом.

Закон «Про Збройні сили України» (6 грудня 1991 р.) заборонив використовувати їх без рішення Верховної Ради на виконання завдань, не пов'язаних з обороною держави, встановлював використання у Збройних силах України української мови, забороняв діяльність у військах будь-яких політичних партій і рухів. Згідно із законом загальне керівництво Збройними силами України здійснює Президент України як Головнокомандувач (з 12 грудня 1991 р.) Збройних сил України і Голова Ради оборони України. Безпосереднє керівництво Збройними силами покладалося на Міністерство оборони України. Указ Президента України 5

квітня 1992 р. про підпорядкування усіх військ, **включаючи стратегічні**, що перебували в Україні, Міністерству оборони України.. У той же час 3 жовтня 1993 р. Верховна Рада оголосила, що українські Збройні сили захищають національні інтереси своєї держави, відмовляються від застосування зброї для розв'язання політичних проблем на терені України.

Уніфікація права незалежної України протягом 90-х років ХХ століття. Джерела права незалежної України Потреба створення ефективного законодавства. Закон Верховної Ради України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. Продовження дії на території України Законів Української РСР та інших актів, які не суперечили законам України ухваленим після проголошення незалежності України. Гуманізація правових відносин у суверенній Україні.

Стабілізація правового регулювання. Правова регламентація майнових відносин в умовах становлення ринкової економіки в Україні. Правові основи підприємницької діяльності та окремі питання фінансового права. Зміни в трудовому законодавстві. Розробка та удосконалення екологічного законодавства. Закон «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» (8 ІІ. 1995 р.). Правові основи господарської діяльності. Аграрне законодавство. Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» (20 ХІІ. 1991 р.). Утворення спеціального земельного фонду. Закон України «Про форми власності на землю» (30 І. 1992 р.). Запровадження колективної та приватної власності на землю. В українській правовій системі відбулися зміни, у тому числі й ті, що безпосередньо або опосередковано пов'язані з розвитком цивільного процесуального законодавства, які здійснювалися відповідно до Концепції судово-правової реформи в Україні, затвердженої постановою Верховної Ради України «Про Концепцію правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 р. **Концепція передбачила** основні принципи судово-правової реформи при формуванні незалежної судової влади, перебудову судової системи, створення нового законодавства і вдосконалення форм судочинства. У зв'язку з тим, що в цей період розроблялася нова Конституція України, процес здійснення судово-правової реформи в Україні мав не системний, а фрагментарний характер.

Кодифікація законодавства, завжди необхідна насамперед для упорядкування чинного законодавства та його подальшого ефективного застосування. На початку ХХІ століття в Україні чинним є 21 кодекс, з яких 17 було ухвалено Верховною Радою України за роки незалежності, а 4 кодекси залишились прийняті ще в радянський період - **Кримінально-процесуальний кодекс, Житловий кодекс, Кодекс законів про працю, Кодекс про адміністративні правопорушення.** До названих чотирьох кодексів зміни вносились загалом 437 разів, що свідчить про необхідність ухвалення цих кодексів у новій редакції. Досі не кодифікованими залишаються адміністративне, податкове, банківське, соціальне законодавство, а також законодавство у сфері науки і освіти, культури, охорони здоров'я, інформації тощо. Специфіка кодифікаційної діяльності в Україні полягає в тому, що має місце тенденція до збільшення підзаконних актів, а не

законів прямої дії, натомість основою законодавства більшості країн є саме закони. Особливо актуальними на сьогодні залишаються проблеми кодифікації трудового і соціального законодавства. Одним з найбільш важливих напрямів кодифікації соціального законодавства є сфера загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема, в частині запровадження в Україні єдиного соціального внеску. Визначено законодавчі орієнтири розвитку національної економіки (фінансове, податкове, митне та банківське законодавство; законодавство з питань регулювання природокористування, паливно-енергетичного комплексу, підприємницької діяльності тощо).

Конституційне законодавство України. Складається з двох основних груп законів: Конституції і законів, якими вносяться до неї зміни і доповнення (конституційних законів), а також тих законів, якими створюється механізм реалізації Конституції. Після проголошення ВР УРСР незалежності України впродовж наступних п'яти років Основним Законом новопосталої Держави залишалася Конституція УРСР (1978 р.) зі змінами і доповненнями. Перейменування Основного закону на Конституцію України та вилучено з неї преамбулу й низку статей, згодом запроваджено елементи поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Додано дві глави – «Автономна Республіка Крим» та «Президент України». У середині 1990-х років Конституція 1978 р., зважаючи на тогочасне загострення політичного протистояння між законодавчою та виконавчою гілками влади, фактично була замінена Конституційним договором між Президентом України та ВР України (8 червня 1995 р.). Основні засади організації і здійснення державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. Конституція 1978 р., втратила чинність з прийняттям Конституції України 28 червня 1996 року.

Ухвалення найбільш типових конституційних законів: 1). «Про вибори народних депутатів» (18 листопада 1993 р., з подальшими неодноразовими змінами); 2). «Про статус народного депутата» (17 листопада 1992 р., з подальшими змінами); 3). «Про вибори Президента України» (5 березня 1999 р., з подальшими змінами); 4). «Про громадянство України» (8 жовтня 1991 р., з подальшими змінами); 5). «Про статус іноземних громадян і осіб без громадянства» (4 лютого 1994 р.); 6). «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (23 грудня 1997 р.); 7). «Про Кабінет Міністрів України» (21 грудня 2006 р.) тощо. Докорінна перебудова соціально-економічного устрою в державі, перехід її до ринкової економіки і демократичні принципи розбудови в соціальній сфері вимагають також перегляду цивільного і господарського законодавства. їх вдосконалення завершилося прийняттям **Цивільного та Господарського (обидва 16 січня 2003 р.) кодексів України.**

Зміни в галузевому праві незалежної України. Проголошення незалежності України відкрило реальну можливість створення розгалуженої законодавчої системи. У реформуванні законодавства, як зазначають дослідники, намітилися **три основні напрями. По-перше,** здійснювався процес змін і пристосування

чинних правових актів 60-70-х рр. до ринкових відносин і плюралістичної демократії. **По-друге**, приймалися нові правові акти, також покликані забезпечити їх функціонування. **По-третє**, у цей час були спроби інвентаризації та кодифікації існуючих нормативних актів (зокрема, розроблення базових законів - кодексів).

Цивільне право. У період, що розглядається, одним із найважливіших правових актів у галузі цивільного права залишається **Цивільний кодекс України, затверджений Верховною Радою УРСР 18 липня 1963 р.** Але до нього були внесені зміни і доповнення відповідно до нового цивільного законодавства України; 1) від 7 лютого 1991 р. «Про власність»; 2) від 2 жовтня 1992 р. «Про заставу»; 3) від 4 лютого 1994 р. «Про авторське право і суміжні права»; 4) від 16 червня 1992 р. «Про об'єднання громадян» тощо. 11 липня 1995 р. Верховна Рада внесла істотні зміни до ст. 71 ЦК України, яка визначала загальні **строки позовної давності - 3 роки** для громадян (фізична особа), та юридичних осіб. У 1993 р. був прийнятий перший в історії незалежної України кодекс - **Повітряний кодекс України**, в якому поряд з іншими галузевими нормами містилися цивільно-правові норми, у тому числі про страхування цивільної відповідальності повітряного перевізника.

Значну роль у регулюванні майнових відносин відіграли декрети і постанови Кабінету Міністрів України, наприклад: Декрет від 31 грудня 1992 р. «Про перелік майнових комплексів державних підприємств, організацій, їх структурних підрозділів основного виробництва, приватизація або передача в оренду яких не допускається». У сфері цивільного законодавства діяло чимало відомчих нормативних актів, деякі з них були прийняті після проголошення України незалежною державою.

Тривав розвиток законодавства про підприємництво. Правове регулювання у сфері бізнесу здійснювалось шляхом застосування норм у таких найважливіших актах, як закони України: 1) від 19 вересня 1991 р. «Про господарські товариства»; 2) від 22 квітня 1993 р. «Про аудиторську діяльність»; 3) від 14 жовтня 1992 р. «Про банкрутство» тощо.

Трудове право. Чимало було зроблено в галузі захисту трудових прав працівників. Були прийняті закони: 1) від 14 жовтня 1992 р. «Про охорону праці»; 2) від 16 грудня 1993 р. «Про основні принципи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку» тощо.

Саме 23 червня 1993 р. Кабінет Міністрів України затвердив правила відшкодування власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків.

Законом від 19 грудня 1993 р. до Кодексу законів про працю України були внесені зміни і доповнення, які стосувалися охорони праці. Набув подальшого розвитку інститут контракту. У березні 1993 р. Кабінет Міністрів України затвердив Положення про порядок укладення контрактів керівником підприємства, що перебуває у загальнодержавній власності, при найманні на роботу, а 19 березня

1994 р. - Положення про порядок укладення контрактів при прийнятті (найманні) на роботу працівника.

Аграрне право. Необхідністю розвитку агропромислового потенціалу нашої держави зумовлюється потреба вдосконалення цивільного законодавства в аграрному секторі. На розвиток аграрних відносин в Україні позитивно вплинули Закон "Про селянське (фермерське) господарство" (20 грудня 1991 р.) та Закон від 14 лютого 1992 р. "Про колективне сільськогосподарське підприємство", якими передбачалося утворення спеціального земельного фонду шляхом вилучення частини земель колгоспів і радгоспів. Законом "Про форми власності на землю" (30 січня 1992 р.) намагались урегулювати одну з найбільш важливих проблем земельного законодавства - інститут права власності на землю (водночас з державною запроваджувалася колективна і приватна власність на землю). Ухвалений Земельний кодекс України (25 жовтня 2001 р.) трактує землю як основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави та гарантує право власності на землю.

Водночас стверджується, що використання власності на землю не може завдавати шкоди правам і свободам громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Особливого значення набувають проблеми розробки і вдосконалення екологічного законодавства. В Україні напрацьовані та схвалені закони, що регулюють забезпечення екологічної безпеки: "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" (8 червня 2000 р.), "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" (13 липня 2000 р.), "Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань" (14 січня 1998 р.), "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (8 лютого 1995 р.) тощо. Мережу створення об'єктів природно-заповідного фонду передбачає Закон України "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" (21 вересня 2000 р.).

Кримінальне право. Зміни досить радикальні. У січні 1992 р. Президія Верховної Ради України прийняла Указ про кримінальну відповідальність за підроблення купонів - української валюти перехідного періоду. В березні цього ж року з КК України були вилучені такі види покарання, як заслання і вислання. 17 червня 1992 р. був прийнятий Закон "Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення і Митного кодексу України", де було викладено нову редакцію першої глави Особливої частини КК, в якій визначалися склади державних злочинів. Істотним нововведенням було різке скорочення випадків можливого застосування виключної міри покарання - смертної кари шляхом розстрілу.

У період, що розглядається, декриміналізувалося багато складів злочинів (антирадянська пропаганда, мужеложство, спекуляція тощо). У той же час

підвищувалась відповідальність за дії, спрямовані проти конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності, економіки та екологічної безпеки України.

З метою посилення захисту конституційного ладу, територіальної цілісності України та громадської безпеки було прийнято Закон України "Про посилення кримінальної відповідальності за деякі злочини проти держави" (24 грудня 1994 р.). Встановлювалася кримінальна відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, за посягання на територіальну цілісність України, за масові безпорядки. Були переглянуті склади державних злочинів, різко скорочувалося застосування виключної міри покарання смертної кари. Виконуючи зобов'язання, які Україна взяла на себе при вступі до Ради Європи.

З березня 1997 р. було введено мораторій на призупинення виконання смертних вироків, а 22 квітня 2000 р. Верховна Рада скасувала смертну кару як вид кримінального покарання.

В цілому, за період 1991-2001 рр. з Кримінального кодексу виключено або змінено 33 статті (здійснена декриміналізація). Це були статті, що не відповідали новим соціально-політичним і економічним орієнтирам розвитку України, а торкались кримінально-правової охорони суспільних відносин, базованих на існуванні колишньої УРСР.

Процес пристосування кримінального законодавства УРСР до завдань розбудови незалежної України розпочався у перші місяці після підтвердження на Всенародному референдумі Акту про незалежність України. Вже у березні 1992 р. з Кримінального кодексу (КК) України були вилучені такі міри покарання, як заслання і вислання.

Системно-регульованого характеру внесення змін і доповнень у радянське кримінальне законодавство України набуло з прийняттям Закону України "Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення і Митного кодексу України" (17 червня 1992 р.). Зміни і доповнення стосувалися, головним чином, першого розділу Особливої частини КК.

Проте, незважаючи на численні зміни та доповнення, пристосований Кримінальний кодекс містив багато архаїзмів, прогалин, неточностей і суперечностей. Не повністю враховував зміни, що відбулися в економічних та політичних відносинах у нашому суспільстві, особливо перспективи їх розвитку. Ці недоліки стосувалися ряду концептуальних положень кримінального законодавства. Тому незалежно від його модернізації чинний в Україні Кримінальний кодекс (1960 р.) залишався значною мірою заідеологізованим, а отже, не зорієнтованим на пріоритетний захист прав людини і суспільних інтересів. Така ситуація актуалізувала потребу прийняття нового Кримінального кодексу України.

Попри те, що питання необхідності розробки нового кримінального законодавства постало одразу після проголошення незалежності України, системно

роботу із створення проекту нового Кримінального кодексу розпочали тільки в 1992 р., коли Кабінетом Міністрів України була створена спеціальна робоча група з провідних вчених та практиків. За майже дев'ять років роботи проект неодноразово був предметом обговорення на наукових конференціях різного рівня, в пресі та ін.

Новим поштовхом до впорядкування кримінального законодавства стало прийняття Конституції України (1996 р.). У рамках розробленої провідними вітчизняними ученими Концепції розвитку законодавства України на 1997-2005 рр. визначалися пріоритетні завдання у процесі підготовки кримінального законодавства.

Рекомендувалося врахувати нові положення загального характеру: Україна і надалі має орієнтуватися на континентальний тип права з кодифікацією кримінально-правових норм; кримінальне законодавство в цілому й окремі його положення повинні бути узгоджені з Конституцією України, а також нормами інших галузей права; Кримінальний кодекс має враховувати міжнародні угоди, ратифіковані Україною; нове кримінальне законодавство треба приймати з дотриманням оптимального рівня наступництва попередніх законодавчих положень; нове законодавство повинно враховувати перспективи розвитку української державності та тенденції подальшого розвитку суспільних відносин у країні; Кримінальний кодекс має бути деідеологізованим, а кримінально-правові приписи - вільними від декларативних і кон'юнктурних положень.

Вироблені загальні та специфічні положення і принципи розвитку вітчизняного кримінального права лягли в основу чинного сьогодні Кримінального кодексу України, що був **прийнятий 5 квітня 2001 р. і набрав чинності з 1 вересня 2001 р.**

Основи правової бази для подальшого розвитку кримінального законодавства закладені в Конституції України.

Кримінально-процесуальне право. Були внесені істотні зміни і доповнення. Насамперед змінені строки попереднього слідства і тримання осіб під вартою. Був прийнятий Закон «Про оперативно-розшукову діяльність», який проголошував такі принципи оперативно-розшукової діяльності, як: законність, дотримання прав і свобод людини, взаємодія з органами управління і населенням. Законом України від 15 грудня 1992 р. були внесені доповнення і зміни до деяких законодавчих актів України. КПК України був доповнений рядом статей, які також посилювали гарантії громадян при зверненні їх до суду. Зокрема, заарештований, його захисник тепер мали право звертатися до суду з оскарженням санкції прокурора на арешт. Саме 23 грудня 1993 р. був прийнятий Закон про внесення змін і доповнень до окремих статей КПК України, які розширювали права підозрюваного, обвинуваченого і підсудного на захист.

Сімейне право. У вітчизняному законодавстві з'явилося поняття «шлюбний контракт». Згідно з Законом «Про внесення змін та доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» 23 вересня 1992 р. до Кодексу було включено ст. 27-1, що

передбачала можливість укладання цього контракту між особами які вступають у шлюб. Саме 16 червня 1993 р. прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок укладання шлюбного контракту», що регулювала головні аспекти пов'язані з цим видом угоди. Проіснувавши в законодавстві нашої держави до набрання чинності Сімейним кодексом України, він так і залишався поверхово врегульованим та мало застосовуваним у практиці

З прийняттям **Сімейного кодексу України від 10 січня 2001 р.** остаточно закріплено порядок укладання та розірвання шлюбного договору. Однією з найбільш важливих новел СК України є положення про право подружжя укласти шлюбний договір (укладачі відмовились від терміна «шлюбний контракт») як до реєстрації шлюбу, так і під час перебування в шлюбі з правом внесення за взаємною згодою змін до шлюбного контракту статті СК України. Попри законодавче закріплення договірних відносин в сімейному праві виникає низка проблем щодо реалізації норм СК України, тобто виконання умов шлюбного договору. Згідно з даними прес-служби Міністерства юстиції за 9 років в Україні було укладено незначну кількість шлюбних договорів.

Правосуддя. Реформування судової системи України. Упорядкування органів прокуратури, адвокатури та нотаріату. Конституційний суд України. Проведення широкомасштабної кодифікації законодавства в Україні. Забезпечення правої системи України якісними кодексами.

Концепція судово-правової реформи (квітень 1992 р.) передбачала здійснення судочинства в Україні судами загальної (Верховний Суд України, Верховний суд АРК, обласні, Київський і Севастопольські міські суди, військові та арбітражні) та конституційної юрисдикції (Конституційний Суд України). їх організація і порядок діяльності визначалися, окрім існуючої Конституції, законами України: 1) «Про статус суддів» (15 грудня 1992 р.); 2) «Про арбітражний суд» (4 червня 1991 р.); 3) «Про організацію судового самоврядування» (2 лютого 1994 р.); 4) «Про Конституційний Суд України» (16 жовтня 1996 р.) тощо.

Конституційний Суд України, утворений згідно із законом від 3 червня 1992 р., оголошувався незалежним органом, покликаним забезпечити відповідність законів, інших нормативних актів органів законодавчої і виконавчої влади Конституції України, охорону конституційних прав і свобод особи.

Судову реформу забезпечували закони про внесення змін до: Кримінально-процесуального, Цивільно-процесуального, Арбітражного процесуального кодексів України, «Про судоустрій України», «Про статус суддів», «Про арбітражний суд» тощо.

Конституційні принципи організації судової влади в Україні знайшли своє втілення у новому Законі «Про судоустрій України» (7 лютого 2002 р.). За ним систему судів загальної юрисдикції складала: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди, Апеляційний суд України; 3) Касаційний суд України; 4) вищі спеціалізовані суди; 5) Верховний Суд України. Останній визначено Законом як «найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції».

До певного часу функції судового управління й організаційного забезпечення діяльності судів поклалися на Міністерство юстиції України (Мін'юст). Правовою основою його діяльності є затверджені постановами КМ України Положення про Міністерство юстиції (28 грудня 1991 р., остання редакція затверджена Постановою КМ України 14 листопада 2006 р.), які значно розширювали його дотеперішні повноваження й визначали нові функції (напр., розроблення проектів нормативних актів і рішень Уряду України, підготовка пропозицій щодо їх кодифікації, забезпечення надання правової допомоги населенню тощо).

Функції Міністерства юстиції України. З 1992 р. на Мін'юст покладено функції щодо реєстрації політичних партій, легалізації (реєстрації) громадських організацій, реєстрації благодійних фондів. У 1998 р. в системі органів Мін'юсту створено державну виконавчу службу для виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) відповідно до законів України, та районні, районні у містах та міські управління юстиції. З 1999 р. Міністерство юстиції здійснює функції щодо планування законопроектної роботи, координації нормотворчої діяльності органів виконавчої влади та контролю за цією діяльністю. З 2002 р. Міністерство юстиції представляє інтереси України в юрисдикційних органах інших держав. Указом Президента України від 27 грудня 2002 р. на Мін'юст України також покладено низку додаткових функцій, зокрема: ведення Державного реєстру застав рухомого майна, надання роз'яснення чинного законодавства державним органам, підприємствам, установам і організаціям.

Прокуратура. Нагляд за точним виконанням законів на всій території республіки відповідно до Закону України «Про прокуратуру» (5 листопада 1991 р.), покликані здійснювати органи прокуратури, що становлять єдину систему. Прокурорська система України складається з Генеральної Прокуратури республіки на чолі з Генеральним прокурором України, прокуратури АРК, обласних, міст Києва і Севастополя (на правах обласних), міських, районних, міжрайонних і спеціалізованих (військові, транспортні, нагляду за дотриманням кримінально-виконавчого законодавства). Суттєві зміни до Закону України «Про прокуратуру» було внесено 12 липня 2001 р. у рамках т. зв. «малої судової реформи». Закон також визначав функції та повноваження органів прокуратури. Питанням регламентації діяльності прокуратури присвячено окремий розділ Конституції України (1996 р.). Це зумовлено тим, що прокуратура виконує функції та повноваження, які є самостійним видом державної діяльності. Метою реформування прокуратури визначено приведення її організації і порядку діяльності у відповідність до її конституційних функцій, створення необхідних правових умов для вдосконалення діяльності по захисту інтересів громадян і держави, визначення гарантій правового статусу прокуратури як єдиної самостійної системи, а також принципів і механізмів взаємодії прокуратури з іншими органами державної влади.

Правовий статус адвокатури. Регламентується Законом України «Про адвокатуру» (19 грудня 1992 р.), де чітко визначені засади й організаційні форми

діяльності адвокатури, види адвокатської діяльності, професійні права адвоката, його обов'язки, гарантії адвокатської діяльності тощо.

Законодавство про Службу безпеки України (СБУ). СБУ створювалася на основі КДБ УРСР відповідно до Постанови ВР України «Про створення Служби національної безпеки України» (20 вересня 1991 р.). СБУ підпорядкована Президентові України і підконтрольна ВР України. Організація і діяльність СБУ регламентовані Законом «Про службу безпеки України» (25 березня 1992 р.). **Важливим фактором**, що визначив розвиток СБУ, було те, що вона створювалася **не як каральна структура**, а для захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного, оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувальної діяльності іноземних спецслужб, підривних посягань з боку окремих організацій та осіб. **Найважливішими напрямками її діяльності були і є розвідка та контррозвідка.** Велика роль відводилась СБУ у боротьбі з організованою злочинністю

Законодавство про правоохоронні органи. правову основу діяльності міліції складають Конституція України (1978, 1996 рр.) та Закони України: «Про міліцію» (20 грудня 1990 р.); «Про оперативно-розшукову діяльність» (18 лютого 1992 р.) та інші нормативні акти. Міліція складалася з підрозділів: кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, транспортної міліції, державної автомобільної інспекції, міліції охорони, спеціальної міліції. МВС України у випадках, передбачених законодавством, міг створювати спеціальні підрозділи міліції. Для виконання покладених на міліцію завдань їй надані значні права. Серед них: право перевіряти у громадян, при підозрі у вчиненні правопорушень, документи; проводити огляд осіб, у визначених законом випадках, проводити відповідно до законодавства обшук і вилучення, допити та ін.

Доцент Вовк О.Й.

Доповнення до попередніх тез.

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки – представницький законодавчий орган

Найвищий орган державної влади і єдиний законодавчий орган колишньої Української Радянської Соціалістичної Республіки. Законодавчо визначена Конституцією Української РСР 1937 року замість.

Формально Рада обиралась безпосередньо громадянами Української РСР протягом одинадцяти скликань на основі загального, рівного і прямого права. З 1938 року обирали **одного депутата на сто тисяч населення**, а з 1978 року обирали **650 народних депутатів** від блоку комуністів і безпартійних. На практиці вибори здійснювався під жорстким контролем правлячої комуністичної партії. Строк

повноважень був 4 роки. Серед депутатів переважали члени компартії (62—69 % загальної кількості). Докорінні зміни в радянській виборчій системі сталися навесні 1989, коли загальна кількість депутатів, що мали обиратися до парламенту, становила 450, і вперше за багато років на одне місце претендувало кілька кандидатів.

Останні вибори до Верховної Ради УРСР в умовах існування Радянського Союзу відбулися в 1990 році (12-те скликання). Після прийняття «Акту проголошення незалежності України» перетворилася на **Верховну Раду України**.

Склад Верховної Ради — **450 народних депутатів**, правовий статус яких визначався Законом України «Про статус народного депутата України»[4].

Порядок роботи Верховної Ради України визначався її Регламентом, прийнятим українським парламентом 27 липня 1994 р. Верховна Рада працювала сесійне. Для організації її роботи спеціально утворювалася Президія ВР. З метою здійснення законопроектної роботи, попереднього розгляду і підготовки питань, віднесених до відання Верховної Ради, а також сприяння втіленню в життя законів та підзаконних актів, контролю за діяльністю державних органів і організацій Верховна Рада обирала з числа народних депутатів постійні комісії. Їх організацію і діяльність регламентував Закон «Про постійні комісії Верховної Ради України». Для здійснення законопроектних робіт, підготовки й попереднього розгляду питань, що належать до повноважень парламенту, утворюються комітети, які працюють постійно. Їх кількість і предметна спрямованість Конституцією і законами України не визначені. Тому чисельність комітетів Верховної Ради змінювалася, коливаючись від 20 до 24. Кожного нового скликання на власний розсуд визначається з кількістю та назвами комітетів.

Голова Верховної Ради. Керівництво Верховною Радою України здійснює Голова Верховної Ради України, який обирається народними депутатами таємним голосуванням. Згідно зі Статтею 88 Конституції України він: веде засідання Верховної Ради України; організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України; підписує акти, ухвалені Верховною Радою України; представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав; організовує роботу апарату Верховної Ради України; проводить засідання Ради голів фракцій і Ради голів комітетів, на яких обговорюється порядок денний сесії. Остаточний порядок денний роботи сесії затверджується на засіданні Верховної Ради.

Заступники Голові Верховної Ради України допомагають два його заступники, які обираються народними депутатами таємним голосуванням за пропозицією Голови. Роботу Голови Верховної Ради України і його заступників забезпечують відповідні секретаріати.

Структура: Голова Верховної Ради; Перший заступник Голови Верховної Ради; Заступник Голови Верховної Ради; Керівник апарату Верховної Ради; Апарат Верховної Ради; Комітети Верховної Ради.

Президент України — глава держави Україна

Посада президента була запроваджена змінами до Конституції УРСР 1978 року від **5 липня 1991 року**.

Згідно з Конституцією 1978 року, Президент був головою виконавчої влади: пропонував для затвердження Верховною Радою кандидатуру Прем'єр-міністра, організовував та ліквідував Міністерства, скасовував акти Кабінету міністрів, Міністерств, надавав на розгляд Верховної Ради проект державного бюджету, призначав голову фонду держмайна, призначав Представників президента в області, які були головами обласних державних адміністрацій (хоча представники президента не мали таких повноважень як сучасні голови обласних державних адміністрацій вся влада в області до прийняття законів «Про місцеве самоврядування» та «Місцеві державні адміністрації» концентрувалась в руках Обласних рад).

З прийняттям Конституції України 1996 року Президент формально припинив бути головою виконавчої влади. Проте залишив за собою право призначати за згодою парламенту Прем'єр-міністра, а за його поданням призначати міністрів, за Президентом також збереглося право скасовувати акти Кабінету міністрів. Така процедура призначення Прем'єр-міністра передбачала, що президент повинен враховувати волю більшості у Верховній Раді.

Перший президент Кравчук Леонід Макарович – 5 грудня 1991 року – 19 липня 1984 року.

Кабінет міністрів України - уряд

ЗАКОН

УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Про утворення Кабінету Міністрів Української РСР

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 19, ст.230)

З метою вдосконалення структури державного управління

Української РСР Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки п о с т а н о в л я є:

Стаття 1. Утворити Кабінет Міністрів Української РСР у складі Прем'єр-міністра, Першого віце-прем'єра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів та міністрів Української РСР.

Стаття 2. Рада Міністрів Української РСР зберігає свої повноваження до затвердження персонального складу Кабінету Міністрів Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 18 квітня 1991 року